

Riku Kauhanen ja Olli Kleemola

Riku Kauhanen, FM, arkeologia,
Turun yliopisto

Olli Kleemola, VTT, poliittinen
historia, Turun yliopisto

MUSTAVALKOINEN, SINI- KELTAINEN, SINIVALKOINEN

Suomalaiset toisen maailmansodan valokuvat Ukrainan sodan some- ja meemimaisemassa

Artikkelissa tarkastellaan etenkin Twitterissä/X:ssä käytettyjä suomalaisia toisen maailmansodan aikaisia valokuvia, joita hyödynnetään Venäjän Ukrainaankokemän hyökkäyksen yhteydessä laadituissa sosiaalisen median julkaisuissa. Tiedyt valokuvat etenkin talvisodasta ovat nousseet ikoniseksi kuvastoksi, jota käytetään toistuvasti erilaisten julkaisujen kuvituksena tai verkossa leviävien meemien pohjana. Esimerkiksi sodan alkua rinnastettiin voimakkaasti Suomen talvisotaan, ja myös keskustelu Suomen NATO-jäsenyydestä aiheutti kommenttitulvan, jossa valokuvien herättämiä mielikuvia käytettiin vastineena venäläismedian julkituloille. Tarkastelemme näiden valokuvien julkaisemisen yleisyyttä ja kontekstia sekä kuvien kautta rakennettua narratiivioia.

Venäjän hyökkäyksellä helmikuussa 2022 alkaneen Ukrainan sodan on sanottu merkittävän modernin sodan medianäkyvyydessä samanlaista käännekohtaa kuin Krimin sota (1853–1856) sanomalehdistön ja Vietnamin sota (1955–1976) television suhteen tai Persianlahden sota (1990–1991) taistelulentältä saatuine ohjuskamerakuvineen. Ukrainan sota on yksi ensimmäisistä sodista, missä Internetissä tapahtuvalla reaaliaikaisella kommunikaatiolla on poikkeuksellisen vahva rooli (Bigalke & Richter 2022). Konventionaalisen sodankäynnin rinnalla tapahtuva informaatiovaikuttaminen on saanut aivan uudenlaisen merkityksen: verkkopalveluiden käyttäjistä on tullut informaatio-sodankäynnin osapuolia. Ukrainan sota onkin hyvä esimerkki disintermediaatio-ilmiöstä, jossa mediatilat ja sanomalehdet ovat menettäneet ennen niille kuuluneen vallan mediasisällön portinvartijoina. Samalla kuvien rooli osana tiedonvälitystä on sosiaalisen median alustojen myötä kasvanut merkittävästi. (Nowotny & Reidy 2022, 7–9; Pantti 2017, 424–129.)

Ukrainan sotaa on eri yhteyksissä luonnehdittu ensimmäiseksi eurooppalaiseksi täysimittaiseksi sotilaalliseksi konfliktiksi sitten toisen maailmansodan. Sodan kuvasto on ollut myös pitkälti nimenomaan perinteisen sodankäynnin

kuvastoa ja eronnut siten viime vuosikymmeninä käytyjen uusien, epäsymmetristen sotien kuvastosta. Etenkin läntisissä maissa epäsymmetristen sotien, kuten 2000-luvun terrorisminvastaisten sotien, kuvanarratiivissa tyypillistä on, että kärsimystä ja kuolemaa ei näytetä, vaan sota estetisoidaan jonkinlaiseksi humanitaariseksi seikkailuksi, joka tapahtuu lännestä katsottuna eksoottisissa oloissa (Schreiber 2018, 24–101). Ukrainan sota poikkeaa näistä kuvauksista täydellisesti.

Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että toisen maailmansodan aikaista kuvastoa on nostettu esiin sosiaalisessa mediassa Ukrainan sotaan liittyvien keskustelujen yhteydessä. Sodan eurooppalaisessa kontekstissa Suomen sotahistoria ja sen kuvasto nousevat poikkeuksellisen vahvasti esille, sillä Ukrainan odotettua menestyksekkäämpää puolustustaistelua ja Venäjän joukkojen kokemia takaiskuja on eri yhteyksissä verrattu Suomen talvisotaan (esim. Brimelow 2022; Manninen 2022). Ilmiselvien samankaltaisuuksien (talvella alkaneet taistelut, sama hyökkääjä, hyökkäyksen kohteiksi joutuneiden valtioiden historiallinen asema keisarillisesta Venäjästä itsenäistyneinä valtioina ja sodan David & Goljat -asetelma) lisäksi talvisodan länsimaisesta näkökulmasta selkeä vastakkainasettelu aggressiivisen Neuvostoliiton ja viattoman Suomen välillä puhuttelee edelleen. Edellä mainitut tekijät selittänevät talvisotakuvas- ton suosiota Ukrainan sodan yhteydessä. Toisaalta myös Venäjä on pyrkinyt ammentamaan sodalle oikeutusta nimenomaan suuren isänmaallisen sodan narratiivista, johon talvisotakin liittyy. Toki talvisota on Venäjän muistamisen narratiivissa aiheena täysin marginalisoitu (Oivo 2023, 5).

Artikkelissa tarkastelemme sosiaalisesta mediasta keräämäämme kuva-aineistoa ja kysymme, miten 80 vuotta vanhoja kuvia ylipäätään käytetään: millainen konteksti niille annetaan, mitkä kuvat tunnistetaan Suomen sotahistoriaan liittyviksi ja millaista narratiivia niiden avulla rakennetaan? Pohdimme myös, miten Ukrainan sodan synnyttämä moderni kuvasto vertautuu 80 vuotta vanhaan toisen maailmansodan kuva-aineistoon.

Sotien kulttuurinen muistaminen – digitaalinen sodankäynti muistoista

Kriisit, kuten sodat, aktivoivat kulttuurisessa muistissa olevaa perinnettä ja päivittävät sen uudelle ajalle. Ilmiö on monimuotoinen. Folkloristiikan tutkija Ulla-Maija Peltonen on todennut, miten Suomessa tämä on esimerkiksi näkynyt vanhojen vainolaistarinoiden kerrontana Suomen sisällissodasta. Isovihan aikaan (1713–1721) liitettyjä kauhutarinoita venäläisten julmuuksista kerrottiin vuoden 1918 tapahtumina ja yhdistettiin punaisiin tai valkoisiin. (Peltonen 1996, 136–202.)

Kirjallisuudentutkija Ellen Ruttenin mukaan 2000-luvun itäeurooppalaisen muistikulttuurin ymmärtämiselle on ensiarvoisen tärkeää tarkastella digitaalista muistia, jota tuotetaan ja jaetaan verkossa (Rutten 2013; Rutten et al. 2013). Media on samalla digitaalisen muistin tutkimuksen perusteella olennainen osa kulttuurista muistamista. Rutten viittaa kirjallisuudentutkijoihin Astrid Erlliin ja Ann Rigney'in ja korostaa, miten kulttuurinen muistaminen on täysin riippuvainen mediasta, sillä symboliset esineet toimivat välittäjinä yksilöiden välillä luoden yhteisöllisyyttä yli ajan ja paikan (Rutten 2013, 221). Näin ol- len esimerkiksi juuri valokuvat medioina ovat merkityksellisiä kulttuurisen muistamisen välineitä ja välittäjiä.

Jo useita vuosia ennen Krimin miehitystä ja Donbasin muuttumista sota- tantereeksi vuonna 2014 miljoonat venäläiset ja ukrainalaiset kamppailivat

verkossa ”verkkosodissa”. Rutten näkeekin verkkosodan yhtenä muistisodan taistelukenttänä. Keskeisenä sosiaalisen median alustana tälle sodalle on ollut Vkontakte, vuonna 2006 perustettu sosiaalisen median verkkosivusto, joka muistuttaa Facebookia ja on erittäin suosittu Itä-Euroopassa (Rutten 2013, 219, 222–223). Krimin alue oli jo ennen sodan alkua 2014 verkossa käytävän ankarana muistisodan aihe. Krimin kartat olivat esimerkiksi tärkeitä visuaalisen median välineitä osoittamaan, kummalle alue kuuluu, Ukrainalle vai Venäjälle. Ukrainalle kuulumista korostavissa kartoissa Ukraina esitettiin ja esitetään täysin yhtenäisenä alueena, kun taas venäläistä näkökantaa korostavissa kartoissa Ukrainan alueellisia eroja painotetaan ja samalla halutaan muovata mielikuvaa Krimistä Ukrainasta erillisenä alueena. Samoin Sevastopolista välitettiin verkkoon runsaasti valokuvia, joissa esiintyi Venäjän lippuja kaupunkikuvassa. Fyysistä hyökkäystä konkreettiselle Krimille edelsikin verkkohyökkäys; kuvin ja valokuvin täysin venäläiseksi luotu virtuaalinen Krim ja Sevastopol. (Pasholok 2013.)

Samalla tavalla kuin sisällissota sekä sittemmin talvi- ja jatkosota aktivoivat vanhaa perinnettä, on Ukrainan sota kriisinä aktivoinut suomalaisten kulttuurista muistia edellisistä sodista. Uudeksi areenaksi tälle muistelulle ja kerronnalle on muodostunut sosiaalinen media, jossa kerronnan rinnalla voidaan julkaista ja jakaa kuvitusta. Etenkin Suomessa talvisodan kuvasto on herännyt henkiin, muistuttaahan Venäjän hyökkäys Ukrainaan suuresti Neuvostoliiton hyökkäystä Suomeen vuonna 1939. Kuvaston aktivoituminen ei kuitenkaan ole vain suomalainen ilmiö. Esimerkiksi Baltian maissa Neuvostoliittoa vastaan taistelleiden metsäveljien/partisaanien kuvasto on aktivoitunut sosiaalisessa mediassa, ja virolaiset, liettualaiset ja latvialaiset jakavat näitä valokuvia (esim. Twitterissä käyttäjän @Spicosp julkaisu 11.7.2022). Näillä mielikuvilla on myös konkreettista vaikutusta: huhti–toukokuussa 2022 liettualaiset keräsivät viisi miljoonaa euroa rahoittaakseen Turkista ostettavan Bayraktar-ilma-aluksen Ukrainan armeijalle (censor.net 2022). Bayraktar sai nimekseen ”Vanagas”, Haukka, mikä oli liettualaisen partisaanijohtaja Adolfas Ramanauskasin (1918–1957) kutsumanimi. Merkittävimmin ilmiö näkyy luonnollisesti Venäjällä, missä suuren isänmaallisen sodan (1941–1945) eli toisen maailmansodan historia, kuvasto ja myytit ovat vahvasti esillä ja suoranaudessa suurkulutuksessa sotaa oikeutettaessa.

Suomen sotien kuvasto linkittyy itäeurooppalaiseen kontekstiin venäläisiä vastaan tehdyn vastarinnan vuoksi, mutta on siinä mielessä poikkeava, ettei Suomea miehitetty toisen maailmansodan seurauksena. Niinpä kuvastossa nousevat esille armeijan viralliset SA-kuvat sekä joissakin tapauksissa sotilaiden itse ottamat kuvat, kun taas itäeurooppalainen kuvasto perustuu esimerkiksi partisaanien itsestään neuvostomiehityksen aikana ottamiin valokuviin. Asetelmansa takia nimenomaan suomalainen kuvasto sopii erityisen hyvin esittämään vakinaisen kansallisen armeijan menestyksestä vastarintaa maahan tunkeutuvia venäläisiä vastaan.

Suomen talvisodan aikana syntyneitä valokuvia on jaettu verkossa Ukrainan sotaan liittyvien viestien yhteydessä laajalti, eivätkä kuvien jakajat useinkaan ole suomalaisia. Kuvia on käytetty esimerkiksi meemeissä, joilla on vastattu verkossa leviävään Venäjän propagandaan ja joita on jakanut itseään NAFOksi (North Atlantic Fella Organisation) nimittävä, löyhästi organisoitunut verkossa toimiva vapaaehtoisryhmä.¹ NAFO on sosiaalisessa mediassa Venäjän propagandaa vastaan suuntautunut pro-Ukraina vapaaehtoisryhmittymä, jonka pääasiallisina tehtävinä on Venäjän propagandan haastaminen etenkin pilkkaamalla, käyttäen pääasiassa sarkastisia ja ivallisia meemejä,

1 NAFOon ”liitytään” tekemällä lahjoitus Ukrainan hyväksi ja julkaisemalla todiste varainsiirrosta, kuten kuvakaappaus PayPalissa tehdystä siirrosta esimerkiksi United24:lle tai Ukrainassa taistelevalle Georgian Legioonalle. Tämän jälkeen lahjoittaja pyytää omaa Fella-avatarta eli profiilikuvaa, jonka joku NAFO:n kuvankäsittelijöistä laatii toiveiden mukaisesti. Avatarina käytetään pääasiassa verkkomeemi Shiba inu -rotuisen ”Cheemsin” pohjalta luotua koirahahmoa, mutta myös muita eläimiä käytetään NAFO-avatarina. (Ks. meemeistä Nowotny & Reidy 2022, 10–14; NAFOsta nafo-ofan.org 2023.) Laajemmin tämä kytkeytyy doge-meemiin, jossa ilmeikkäitä shiba inu -koiran kuvia kutsuttiin koiran, ”dog”, sijaan nimellä ”doge”, ja dogen kuvaan liitettiin kommentoiva teksti. Ks. <https://knowyourmeme.com/memes/doge>.

ukrainalaisten puheenvuorojen vahvistaminen, esimerkiksi jakamalla näiden julkaisuja sosiaalisessa mediassa, ja varainkeruu ukrainalaisten hyväksi.

Tarkastelumme perustuu ajatukseen, että tunnetut, ikoniset kuvat luovat odotuksia siitä, millaista kuvastoa vastaavissa tilanteissa tulevaisuudessa tuotetaan (Kotilainen & Pellander 2021, 278–280).² Siten esimerkiksi toisen maailmansodan aikainen, laajalle levinnyt propagandakuvasto määrittää tänäkin päivänä ymmärrystämme sodasta – sekä siitä, miten sotaa tulisi kuvata. Artikkelimme sijoittuu osaksi *visual history* -tutkimusperinnettä, jossa painotetaan kuvien merkitystä itsenäisinä, tekstistä riippumattomina toimijoina ja niiden kykyä konstruoida ja muokata todellisuuksia (Paul 2011).

Meemit muistamisen välineinä

Keskeistä verkossa tapahtuvalle muistelukulttuurille on kulttuurisen muistin ilmaisu meemeillä. Verkossa leviävä, humoristinen, usein tekstillä varustettu mediateos – kuva tai video – on yleisin konteksti, jonka yhteydessä käytetään termiä meemi. Laajimmillaan meemillä tarkoitetaan imitaation välityksellä levitettävää kulttuurista ilmiötä, joka voi olla periaatteessa mikä tahansa kommunikaation välityksellä ihmiseltä toiselle siirtynyt asia (Britannica.com; Heimo & Koski 2014, 5–6). Meemille on usein tunnusomaista toistamalla ja varioimalla tuotetut uudet versiot vanhemmasta meemistä, esimerkiksi Ukrainan sodan kontekstissa tuhottua venäläispanssaria esittävän valokuvan muokkaaminen uusin ja erilaisin tekstein, kuvankäsittelyin tai linkittämällä se muuten uusiin, yllättäviin yhteyksiin. Artikkelimme tutkimusaineiston kuvat esiintyvät usein sosiaalisessa mediassa sekä memeinä että tavallisina julkaisuina – jälkimmäisessä tapauksessa käytännössä julkaisua täydentävänä kuvituksena, eivätkä itsenäisenä sanomana. Usein yksittäinen uutiskuva tai kuvakaappaus uutisvideosta toimii pohjana meemille. Yksi keskeinen meemien genre ovatkin ”uutismeemit”, *newslore*, jolloin meemeillä otetaan kantaa ajankohtaiseen uutisaiheeseen (Heimo & Koski 2014, 8–10). Ukrainan sodan meemit ovat erinomaisia esimerkkejä *newslore*sta (Saarikoski et al. 2024).

Meemin kriteerinä pidetään viraaliutta (Heimo & Koski 2014, 6), eli sitä, että meemi on paljon katsottu, laajalti jaettu ja siitä tehdään uusia versioita. Modernin verkkosodan kontekstissa meemien käyttäytyminen eroaa spontaaneista tavallisten käyttäjien itse tekemistä meemeistä. On vaikeaa määritellä, mikä on aidosti viraali meemi, koska niiden levittämiseen ja näkyvyyden kasvatamiseen käytetään bottitilejä eli automaattisesti tykkäyksiä, uudelleenjakoja sekä kommentteja tekeviä tilejä. Verkossa on myös runsaasti palveluita, joilta voi ostaa näkyvyyttä eli tykkäyksiä, jakoja ja kommentteja sosiaalisen median julkaisuilleen. Ilmiö onkin levinnyt valtiollisen propagandan työkaluksi, tunnetuimpana esimerkkinä edesmenneen venäläisen liikemiehen Jevgeni Prigožinin Internet Research Agency (Агентство интернет-исследований) eli ”trollitehdas”, joka on pyrkinyt muun muassa vaikuttamaan vaalikeskusteluihin.

Ukrainan sodasta ja sen mediaulottuvuudesta on lyhyessä ajassa ilmestynyt melko paljon artikkeleita ja kirjoituksia. Mediatutkija Mervi Pantti on käsitellyt vuonna 2014 alkaneen Krimin miehityksen ja siitä käynnistyneen konfliktin kuvastoa, joka kuitenkin poikkeaa monella tavoin vuoden 2022 konfliktin kuvastosta. Pantti on keskittynyt ennen kaikkea perinteiseen mediakuvastoon, ei niinkään sosiaalisen median meemikuvastoon, vaikka onkin sivunnut mediakuvaston leviämistä sosiaalisen median alustoilla (Pantti

2 Ilmiö näkyy esimerkiksi pakolaisiin liittyvän kuvaston yhteydessä suomalaisessa kontekstissa siten, että kulttuurisessa muistissamme keskeisessä roolissa olevat evakkokuvat toisen maailmansodan ajalta luovat edelleen odotuksia siitä, millainen on ”hyvä” tai ”oikea” pakolainen, ja ongelmia syntyy, kun esimerkiksi vuoden 2015 pakolais-tilanteessa julkaistu kuvasto ei (lainkaan) vastannut näitä odotuksia.

2019; Ojala et al. 2017). Digitaalisen kulttuurin tutkija Petri Saarikoski julkaisi heinäkuussa 2022 artikkelin Ukrainan sodan meemeistä keväällä 2022. Myös hän on nostanut esiin talvisodan toistuvana teemana Twitterissä. (Saarikoski 2022.) Ukrainan sodan meemeistä on myös tuore digitaalisen kulttuurin tutkijoiden Petri Saarikosken, Jenna Peltosen ja Rami Mähkän artikkeli ”Natsit ja toinen maailmansota Ukrainan sodan meemeissä 2022–2023” (2024), jossa tarkastellaan Ukrainan sodan kontekstissa natsihin liittyviä meemejä, kuten erilaisia historiallisia rinnastuksia, osana sodan informaatorintamaa. Taistelu ”ukronatseja” vastaan eli ”Ukrainan puhdistaminen natsista” on keskeinen osa Venäjän käyttämää ja tuottamaa sodankäynnin ideologiaa. Meemeissä käytetään muun muassa rinnastuksia, joissa toisen maailmansodan aikainen propagandakuva asetetaan tämän päivän kuvan viereen. (Saarikoski et al. 2024, 72–75.)

Aineisto ja metodit

Tarkasteltavana aineistona on Riku Kauhasen pääasiassa Twitteristä/X:stä sekä Redditistä keräämä, useita tuhansia viestejä kattava kokoelma Ukrainan sotaan liittyviä kuvia ja keskusteluja.³ Aineiston pääosa on kerätty Twitteristä 27. helmikuuta 2022 alkaen, ja tallettaminen Redditistä alkoi myöhemmin huhtikuussa 2022. Kuvakaappausten ajankohta ei tosin kerro, milloin kuva tai video on alun perin julkaistu. Materiaalia myös kierrätetään paljon, ja uutiset tai tietyt mediat nousevat esille yleensä vasta, kun riittävän näkyvä tili julkaisee ne. Aineiston keruu ja dokumentointi ovat perustuneet päivittäiseen sosiaalisen median julkaisujen tallentamiseen kuvakaappauksina, ja poikkeuksellisten tapahtumien yhteydessä on dokumentoitu myös julkaisun saamia vastauksia. Tarkkaa aiheajasta ei Ukrainan sodan sisällä ole tehty, koska on melko vaikeaa todentaa, mikä julkaisu on misinformaatiota, disinformaatiota tai aito julkaisu. Samoin on hankala ennustaa, mikä ilmiö jää pysyväksi ja mikä on vain lyhytaikainen kuriositeetti.

Reddit soveltui paremmin videoiden tutkimiseen ja tallentamiseen, koska verkkosivustolla ei ole Twitterin tapaan rajoituksia videoiden pituudelle. Usein Twitterissä julkaistut, lyhennetyt videot löytyivät Redditistä aiemmin julkaistuina ja pidempinä versioina. Reddit soveltui kuitenkin huonommin valokuvien tutkimuksen lähteeksi, sillä sen keskustelualustoilla eli aliredditeissä ei yleensä käytetä kuvia vastauksissa tai osina keskusteluja. Aineistonkeruuta varten on seurattu useita Ukrainan sotaa seuraavia alireddittejä, kuten r/LoveForUkraine, r/RussiaUkraineWar2022, r/ukraine, r/UkraineWarReports, r/UkraineWarVideoReport sekä r/UkrainianConflict.

Täydensimme aineistoamme sen määrällisen edustavuuden varmentamiseksi Twitterissä/X:ssä sekä Redditissä tehdyillä englanninkielisillä sanahauilla, kuten tiettyyn ajanjaksoon rajoitetuilla hauilla sekä esimerkiksi hakusanoilla ”Winter War Ukraine”. Valitsimme kieleksi englannin, koska sillä kommunikoidaan myös kansainvälisen yleisön, ei vain samankielisten käyttäjien kanssa. Käytettyjä kieliä vertaillen huomattavaa on, että pelkätään suomen kielellä tehty haku samalta ajanjaksolta tuottaa kaksi mediaa sisältävää tulosta, joissa on talvisodan kuvamateriaalia: kuva talvisodan pommituksessa menehtyneestä Armi Metsäpellostä sekä meemikuva Simo Häyhästä, kumpikin julkaistu 27.2.2022.⁴

Sosiaalisen median palvelujen algoritmien vuoksi hakutuloksissa eivät kuitenkaan näy kaikki hakuehdot täyttävät tulokset: mitä pidempi ajanjakso

3 Hakutuloksiin sisältyi valokuvien lisäksi myös talvi- ja jatkosodan aikana tuotettua propagandamateriaalia, kuten lentolehtisiä, pilapiirroksia ja muita vastaavia kuvia, joita julkaistiin Ukrainan sodan kontekstissa. Etenkin talvisotaa esittävät piirrookset ovat olleet tiheästi kierrätettyjä. Rajaamme ne kuitenkin tässä artikkelissa tutkimuksen ulkopuolelle ja keskityimme valokuviin.

4 Hakulausekkeena tämä on Twitterissä eli X:ssä muotoa: talvisota Ukraina since:2022-02-24 until:2022-03-06. Tulokset käyttäjiltä @SMartinen 27.2.2022 (kuva Metsäpellostä) ja @JMTVainio 27.2.2022 (meemi Simo Häyhästä).

on tarkasteltavana, sitä enemmän erittäin osuviakin tuloksia jää näyttämättä. Esimerkiksi sodan alkupäiviin rajoitettuna hakuaikana 24.2.2022–6.3.2022 hakusanat ”Winter War Ukraine” sekä rajaaminen mediaan eli videon tai kuvan sisältäviin julkaisuihin⁵ tuottaa tätä kirjoittaessa X:ssä viisi tulosta, joissa on suora viittaus talvisotaan ja Ukrainaan sekä kuvituksena suomalainen talvisodan aikainen tai sellaiseksi väitetty valokuva (25.10.2023 tehty haku, tulokset käyttäjiltä @bokoen1 26.2.2022, @RT_Uruguay Mar 5.3.2022, @432Elevate 25.2.2022, @NotesFASMil 28.2.2022 sekä @MnlDin 27.2.2022.). Ongelma on, että mikäli jokin kuva on julkaistu X:ssä ilman tekstiä, ei sitä pysty löytämään sanahauulla. Pidennetty haku samoilla hakusanoilla sodan alusta kesäkuun 2022 (”talvisota Ukraina since:2022-02-24 until:2022-06-01”) alkuun tuottaa kuusi sopivaa tulosta. Talvisota onkin sitä jakavien tilien kielen ja kotimaan perusteella kansainvälinen aihe. Erityisen aktiivinen käyttövaihe Ukrainan sodan kontekstissa osui sodan alkuun helmi–huhtikuulle 2022. Kuvien käyttö yleistyi myöhemmin huomattavasti Suomen NATO-jäsenyyttä koskevan keskustelun parissa sekä kommentteina venäläisten medioiden ja poliitikkojen puheenvuoroihin.

Sosiaalisen median, etenkin Twitterin/X:n moderoinnin vuoksi kuvakaappaukset osoittautuivat ainoaksi luotettavaksi tavaksi tallettaa tietoa pitkälle aikavälille. Osana verkkoalustojen informaatioisotaa osapuolet pyrkivät jäädyttämään massaraportoinnilla toisen osapuolen sosiaalisen median tilejä, ja tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston alkuperäisiä jakajia jälkikäteen etsiessä ja tarkastellessa monet tilit sisältöineen olivat jo kadonneet sosiaalisesta mediasta. Tämä tekee määrällisestä analyysistä vaikeampaa, koska suosittuakin sisältöä on kadonnut. Yleensä jäädytys uhkaa äärimmäisintä materiaalia, kuten väkivaltaan yllyttävää tai sitä ylistävää materiaalia jakavia tilejä, mutta myös tavalliset journalistit, tutkijat ja jopa hyväntekeväisyysjärjestöt saattavat joutua massaraportoinnin vuoksi jäädytetyiksi. Jotkin tilit ovat näkyvyydeltään rajoitettuja (*shadow banned*), jolloin ne eivät lainkaan nouse esille hauissa. Lisäksi sosiaalisen median algoritmit muokkaavat ennalta-arvaamattomasti sitä, minkälaisia tuloksia haut antavat. Kaikenlaisia kvantitatiiviseen otokseen pyrkiviä hakutuloksia on siis syytä pitää suuntaa antavina, ellei aihe ja rajaus ole erittäin spesifi, kuten yksittäiseen tiliin kohdistuva analyysi. Tästä syystä esitämme kvantitatiiviset hakutulokset ja erilaisten kuvien käytön karkeina arvioina ”satoja”, ”kymmeniä” tai ”yksittäisiä”.

Tarkastelumme perustuu pääasiassa kuva-aineiston tyyppittelyyn ja kuvien historialliseen kontekstointiin sekä vertailevaan tutkimusotteeseen. Kontekstoimalla historiallista kuvastoa ja vertaamalla sitä modernien sotien kuvastoon pohdimme, onko kuvien merkitys uudessa tilanteessa ja välityskanavassa säilynyt ennallaan suhteessa niille syntyäkään annettuun merkitykseen, vai onko niille annettu uusia merkityksiä. Yksittäisten kuvien analyysin ohella ja avulla pohdimme laajemmin Ukrainan sodan kuvallista viestintää.

Jaottelimme kuvat ennen varsinaista analyysia kuvatyyppeihin. Kuvatyyppillä tarkoitamme usean valokuvan muodostamaa kuvajoukkoa, jonka kuvat sisältävät samoja avainelementtejä ja näin muistuttavat visuaalisesti toisiaan (Mietzner & Pilarczyk 2005, 119–120). Tyyppittelyn jälkeen ryhmittelimme kuvatyypit laajemmiksi kokonaisuuksiksi niiden yleisen kuva-aiheen perusteella. Kuva-aiheella tarkoitamme tässä kuvatyyppejä yhdistävää, abstraktimpaa teemaa, jonka voi usein tunnistaa vain aineiston historiallisen kontekstoinnin kautta. Näitä ovat muun muassa yksilösankarit, kuten Simo Häyhä, puolustajan moraalin nostajina sekä hyökkääjän kärsimät tappiot, kuten Suomen sodissa tuhottu venäläiskalusto. Muita tarkastelemiamme kuva-aiheita ovat

5 Hakulausekkeena tämä on Twitterissä eli X:ssä muotoa: Winter War Ukraine until: 2022-03-06 since:2022-02-24.

yksittäinen SA-kuva polttopullolla aseistautuneesta suomalaissojilaasta, yksittäiskuva suomalaisesta konekivääriryhmästä talvisodan Lemetissä, kaatuneista venäläisistä sotavuosina otetut kuvat sekä muut vähäisemmät teemat. Pohdimme myös harvemmin käytettyjä kuvia, jotka muissa konteksteissa, kuten jatkosodan historian esityksissä, ovat ikonista kuvitusta, mutta joita ei juurikaan esiinny Ukrainan sodan kontekstissa niiden ”meemipotentiaalista” huolimatta. Koska käytetty kuvasto keskittyy likimain kokonaan talvisodan aikana otettuihin kuviin, voidaan Ukrainan sodan kontekstissa puhua talvisotameemeistä.

Simo Häyhä ja ”Kiovan aave” moraalinen nostajana

Talvisodan aikaista tarkka-ampuja Simo Häyhää käsitteleviä kuvallisia julkaisuja löytyy Ukrainan sodan kontekstissa X:stä runsaasti. Simo Häyhä on jo ennen Ukrainan sotaa esiintynyt erilaisissa meemeissä, kuten häntä esittämissä kuvissa tai liitettynä valmiisiin meemipohjiin. Ukrainan sota on tälle ilmiölle jatkumoa, mutta voidaan todeta, että Häyhä-kuvastosta on tullut samalla viraali. Aikaisemmin Häyhä on ollut lähinnä historia-/sotahistoria-meemejä tehneiden aihe, joka on rajautunut pienehkön piiriin käyttöön.

Koska Simo Häyhän kuviin ei aina ole liitetty tekstiä, mikä vääristää löydöksiä määrää, voidaan perustellusti olettaa, että kuvaa on sodan aikana käytetty sellaisenaan tai muokattuna useita satoja kertoja. Esimerkiksi käyttäjän @pmakela1 meemijulkaisu Simo Häyhästä 25.4.2022 keräsi kolmessa tunnissa 2 215 tykkäystä, 272 uudelleenjakoa ja 26 kommenttia (@pmakela1 julkaisu Twitterissä/X:ssä 25.4.2022); käyttäjän @TallbarFIN julkaisu 19.8.2023 väritetystä Simo Häyhän kuvasta keräsi 1 244 tykkäystä, 35 uudelleenjakoa ja 63 kommenttia (@TallbarFIN julkaisu X:ssä 19.8.2023). Yleisin muokkausten pohjana käytetty valokuva on Loimolassa 1.2.1940 otettu SA-kuva, jossa Häyhä hymyilee kivääri kainalossa talvisessa maisemassa (SA-kuva 9479). Myös klassinen, Simo Häyhään virheellisesti liitetty valokuva ruotsalaisvapaaehtoisesta pakkasmaskissa esiintyy usein X-alustan julkaisuissa (esim. @JoaoPacheco91 julkaisu X:ssä 20.9.2023).

Vaikka kuva lumipukuisesta sotilaasta talvisodan maisemassa ei suoranaisesti liity Ukrainan tilanteeseen, kuvalla voidaan nähdä olevan kaksi eri merkitystä osana sosiaalisissa medioissa sodan alussa rakentunutta sotanarratiivia. Ensimmäinen, tärkeämpi merkitys oli muistuttaa siitä, että lukumääräisesti alivoimaiset vastustajat olivat ennenkin pärjänneet määrällisesti ylivoimaisen Venäjän (talvisodan tapauksessa Neuvostoliiton) armeijaa vastaan. Häyhän kuvaa käytettiin siis eräänlaisena moraalisen kohottajana, jolle olikin tarvetta, olivathan monien länsimaiden arviot Ukrainan mahdollisuuksista pärjätä Venäjää vastaan varsin pessimistisiä, mikä näkyi esimerkiksi Yhdysvaltojen Ukrainan presidentti Zelenskyille tarjoamassa evakuoinnissa (Kessler 2022). Häyhän kuvaa käytettiin sodan alussa läntiselle yleisölle viestittäessä, kuten Twitterissä @Hanorich vastauksessa ”Simo Häyhä, the white death. God bless Ukraine” Viron entiselle presidentille Toomas Ilvekselle (@IlvesToomas) 25.2.2022 (@Hanorich julkaisu Twitterissä/X:ssä 25.2.2022). Kuvaa on käytetty myös sosiaalisen median palveluissa leviävään venäjämieliseen propagandaan vastattaessa. Tuloksiin kuuluu esimerkiksi käyttäjän @RadioOpornik julkaisu 25.2.2022, jossa tekstinä on ”Halo #Putin next time You will send your empty threats to #Finlandia please remember this man SIMO HÄYHÄ just remember” (@RadioOpornik 25.2.2022) tai käyttäjän @danielmkim uudelleenjulkaisu

Kuva 1. Ote Simo Häyhästä osana epäaitoa uutiskuvaa Ukrainan sodasta. Käyttäjän @Smarttinen julkaisema meemi Twitterissä 27.2.2022. Julkaisussa on selitystekstinä "Talvisotameemejä puskee nyt vähän joka suunnasta. Tämä on hyvä. #Ukraina #talvisota #simohäyhä".

26.2.2022 vastauksena Venäjän ulkoministeriön (Ministry of Foreign Affairs of Russia eli @mfa_russia) julkaisuun (@danielmkim 26.2.2022; @mfa_russia 25.2.2022). Käyttäjä @CDRMichaelBurn vastasi kyseiseen ulkoministeriön julkaisuun suoraan kommenttina Simo Häyhän kuvalla ja tekstillä "Simo has entered The Chat" (@CDRMichaelBurn 26.2.2022). "X has entered the chat" viittaa meeminä vanhaan verkon keskustelukanavien tapaan ilmoittaa uuden käyttäjän liittymisestä keskusteluun ilmoituksella "Käyttäjä X on liittynyt keskusteluun", joka humoristisissa meemeissä on saattanut esimerkiksi ilmoittaa USA:n liittymisestä ensimmäiseen tai toiseen maailmansotaan "1917/1941: USA has entered the chat".

Simo Häyhän avulla korostettiin venäläisillä kyllä olevan lukumääräinen ylivoima, mutta todettiin samalla, että taidoiltaan ylivoimaiset sotilaat tekisivät materiaalsen ylivoiman merkityksettömäksi.

Vastaava funktio voidaan nähdä olleen myös "Kiovan aaveella", ukrainalaisella hävittäjälentäjällä, jonka sodan alkuvaiheissa kerrottiin pudottaneen

lukuisia venäläislentokoneita, mutta joka sittemmin paljastui tarinaksi. Moraalia kohottavien sankaritarinoiden kerronta onkin tyypillinen osa sotapropagandaa kaikissa sodissa. Kiovan Aaveen, ”Ghost of Kyiv”, alkuperä ei ole ollut Ukrainan propagandakoneistossa, vaan tarina käynnistyi sosiaalisessa mediassa sotapeli Warthunderin pelaajan @ScOttishKoala julkaistua 24.2.2022 Twitterissä videon hävittäjästä. Ukrainassa tartuttiin tarinaan sen alkaessa levitä meemimuodossa. Tarina kumottiin parin kuukauden kuluttua. Käyttäjän theScottishKoala - ArmorCast (@ScOttishKoala) alkuperäinen julkaisu, jonka hän twiittasi 24.2.2022, on poistettu, mutta siitä on runsaasti kuvakaappauksia eri lähteissä (Peter 2022; ks. Know Your Meme 2023).

Yksi erityinen suomalaisten toisen maailmansodan sotakuvien käyttöyhteys liittyy NAFO:n kuvastoon, johon liittyneillä on käytössään Fella-avatat eli profiilikuvat shiba inu -koirista, jotka on muokattu ”Fellaksi” tilaajan toiveen mukaisesti esimerkiksi sotilaaksi, historialliseksi hahmoksi, tietyn ammatin edustajaksi tai julkisuuden henkilöksi. Felloja on liitetty digitaalisilla kuvamuokkauksilla vanhoihin sota-ajan kuviin. Simo Häyhä on hyvin suosittu Fella-avatatien aihe. Myös muut kuin suomenkieliset Twitterin käyttäjät ovat halunneet Häyhään perustuvan ”tarkka-ampuja Fellan” kuvan (esim. @MsRandomFinn 14.7.2022; @vatchokli 4.10.2022; @DaveSparky4 4.10.2022; @himars_lover 12.10.2022; @himars_lover 21.12.2022; @JuhaFIN 9.7.2023). Häyhän kuvalla on siis roolinsa moraalin kohottajana. Samalla Häyhän kuva vahvistaa kansainvälisen yhteisön silmissä talvisodan ja Ukrainan taistelujen välistä yhteyttä – kuuluihan Häyhä talvisodan ajan tunnetuimpiin hahmoihin, ja kuvat lumipukuisista sotilaista puolestaan ovat aina olleet talvisodan ikonisinta kuvastoa (Kleemola 2015).

Häyhä on käytössä myös Ukrainan virallisessa valtiollisessa propagandassa. Ukrainan kiitosvideossa Suomelle korostetaan Suomen avun tärkeyttä ja määrää sekä esitetään siitä kiitokset. Videon lopulla on kuva talvisesta maisemasta, johon on upotettu Simo Häyhän ikonisesta valokuvasta leikattu hahmo. Suomalaisia nimitetään videossa ”talvisodankäynnin mestareiksi” ja Ukrainan ystäviksi (@DefenceU 24.8.2023). Näin myös Ukrainan virallisessa

Kuva 2. Kuvakaappaus Ukrainan virallisesta kiitosvideosta Suomelle. Video julkaistiin Ukrainan puolustusministeriön Twitter-tilillä (@DefenceU) 24.8.2023 Ukrainan itsenäisyyspäivänä. Video on ollut hyvin suosittu, saaden ainakin 23 000 tykkäystä, 3 000 uudelleenjakoa ja 754 000 katselukertaa. Kuva: @DefenceU 24.8.2023.

propagandassa rakennetaan yhteyttä talvisodan ja Ukrainan taistelun välille sekä korostetaan siten Suomen ja Ukrainan välistä kohtalonyhteyttä.

Venäjän kalusto- ja miestappiot

Suomen sotia ja Ukrainan sotaa toisiinsa vertaava kuvasto esittää useissa tapauksissa rinnakkain kuvia suomalaisten tuhoamasta venäläiskalustosta sekä vastinparina niin ikään tuhottua kalustoa esittävän kuvan Ukrainan sodan ajalta. Kuvissa on usein haettu samankaltaisuutta, esimerkiksi tuhotut panssarivaunut on kuvattu samasta kuvakulmasta tai tienvarsi täynnä hylättyjä ja tuhottua kalustoa on sommitelmaltaan samanlainen. Esimerkkejä on useita kymmeniä: Venäjän hyökkäyksen alussa Kiovan ympäristön taistelujen aikana sosiaalisen median palveluissa käytetty kuvamateriaali esitti talvisodan aikaisia mottitaisteluja ja etenkin Lemetin moteissa, Suomussalmella tai Raatteen tiellä tuhottuja venäläiskolonnia. Esimerkiksi käyttäjä @bokoen1 rinnasti Twitterissä 26.2.2022 tuoreella kuvalla ja talvisodan aikaisella kuvalla tuhotuista kolonnista sodat suoraan toisiinsa (@bokoen1 26.2.2022). Aktiivisessa käytössä oli ja on edelleen esimerkiksi Raatteen tieltä tammikuussa 1940 otettu SA-kuva (SA-kuva 2984) ja Suomussalmen Hulkonniemeltä otettu SA-kuva (SA-kuva 2878) samalta ajalta. Kaikkiaan esimerkeissä on käytetty ainakin 6–8 eri kuvaa, joista yleisimmin jaettuja on käytetty muutamia kymmeniä kertoja.

6 Sotasammossa kuvan SA-tunnukseksi on annettu numero 106481, mutta vastaa kuvaa ei löydy SA-kuva.fi palvelusta.

KUVA 3. Käyttäjän @Based_FIN 7.8.2022 julkaisemassa kuvassa verrataan vasemmalla olevaa SA-kuvaa⁶ Raatteen tien "ruuhkasta" sekä Ukrainasta otettua kuvaa tuhotusta venäläiskolonnasta. *Ilta-Sanomat* käytti samaa SA-kuvaa 5.3.2022 julkaistussa artikkelissa "Raatteen tie 1940, Butsha 2022 – talvisodan ja Ukrainan sodan erot ja yhtäläisyydet", verraten sitä Butshasta Kiovan lähellä 1.3.2022 otettuun uutiskuvaan tuhotusta venäläiskolonnasta.

Kuvatyyppi vaikuttaa olleen erityisesti suomalaisten sosiaalisten medioiden käyttäjien suosiossa. Yhtenä syynä tähän on varmasti Raatteen tien kuvaston keskeinen asema osana talvisodan ikonista kuvastoa (Kleemola 2015). Tuhottuja venäläiskolonnia esittävä kuvasto perustuu, kuten edellä on mainittu, ainoana tässä tarkasteltavana kuvatyyppinä selkeästi nimenomaan vertailuun. Vastaavia rinnastuksia on rakennettu myös suomalaisessa mediassa (Manninen 2022).

Niin Ukrainassa kuin Raatteen tiellä talvisodassa otettujen kuvien funktio on aikanaan ollut todistaa vihollisen kärsimistä tappioista. Kuvat on nähty tässä tarkoituksessa tekstiä todistusvoimaisempina. Samalla ne ovat nostaneet oman kansakunnan ja kansainvälisen yhteisön moraalia ja uskoa puolustautujan – tässä tapauksessa Ukrainan – mahdollisuuksiin. Kuvilla pyritään nyt myös nakertamaan venäläisten sekä näiden kannattajien moraalia.

Hyökkääjän kärsimistä suurista tappioista kertomaan on käytetty Ukrainan sodan kontekstissa myös jonkin verran Suomen viime sotien aikana otettuja kuvia neuvostoliittolaisista kaatuneista. Erityisesti kaksi kuvaa kiertää sosiaalisessa mediassa: toinen esittää pystyyn ”tienviitaksi” nostettua jäätynyttä venäläissotilasta, toinen taas ylösalaisin käännettyä vainajaa, joka on hangella pää lumeen hautautuneena. Tienviitaksi pystytettyä kaatunutta esittänyt kuva on yksityiskokoelmasta, ja se on ilmeisesti päätynyt laajaan levitykseen Wikimedian kautta (ks. commons.wikimedia.org).

Ylösalaisin käännetyn vainajan kontekstista on ristiriitaisia tietoja: yleensä sen väitetään Ukrainan sodan kontekstissa esittävän talvi- tai jatkosodan aikaista suomalaiskuvaa venäläisvainajasta, mutta on myös esitetty sen olevan neuvostoliittolaisen kuvaajan ottama. Valokuvaa on väitetty toisen maailmansodan aikana *Krasnoarmeyskaya Pravdassa* työskennelleen Mikhail Savinin ottamaksi, ja kuvassa olisi näiden tietojen mukaan Stalingradissa 1942 kaatunut saksalaissotilas, jonka neuvostoliittolaiset sotilaat ovat pystyttäneet hankeen ylösalaisin (ks. Witty 2023). Historianet.fi:n artikkeli ”Hitler aikoi näännyttää Leningradin nälkään” liittää saman kuvan Leningradin taisteluihin selostuksella ”Venäläiset tyrkkäsivät kuolleita saksalaissotilaita esimerkiksi päälleen lumeen” mainiten Mikhail Savinin kuvaajaksi (Cancel 2022). Koska kuva on jo lähtökohtaisesti alkuperältään epäselvä, on sen ujuttaminen uusiin konteksteihin helppoa.

Kaatuneita sotilaita esittävät kuvat esiintyvät usein mustan huumorin sävyttämänä meeminä, ja niihin on liitetty tekstiä. ”Tienviitaksi”-kuvaa on julkaistu X:ssä esimerkiksi tekstillä ”Russian signpost in Finland shows the way to Moscow” (@RockOla69 19.8.2023) tai ”Yes, Russia. Winter is coming” (@TainaKarttunen 20.9.2023). Jälkimmäinen on kommentti ukrainalaisen poliitikon Anton Gerashchenkon (@Gerashchenko_en) julkaisuun X:ssä, jossa esitetään video venäläisen tv-ohjelman propagandistien Suomea koskevasta keskustelusta. Videolla keskustelijat olivat tuhtuneita autokiellosta ja ehdottivat Suomeen menemistä panssarivaunuilla (@Gerashchenko_en julkaisu X:ssä 20.9.2023). Samansisältöinen keskustelu samanlaisilla kuvilla käytiin Gerashchenkon julkaistua 20.11.2023 venäläisen propagandistin Keosayan uhkaus Suomelle maan suljettua raja-asemia. Vastauksena olevissa kuvissa on useita kuvia Raatteen tiellä ja muissa moteissa tuhotusta neuvostokalustosta ainakin kuudelta käyttäjältä. Vastauksissa on lisäksi Simo Häyhän valokuvia.⁸

Kaatuneita venäläisiä esittävät kuvat ovat vaikeasti etsittävässä, koska ne on yleensä julkaistu pelkkinä kuvina, mutta niiden levitetään sadoissa julkaisuissa, joita tehdään jatkuvasti eli käyttö ei ole rajoittunut vain sodan alkuun. Etenkin Suomen liittyminen NATO:on sekä venäläisten poliitikkojen

7 Meemi viittaa *Game of Thrones* -fantasiasarjaan, jonka Stark-suvun ikoninen tunnuslause oli ”Talvi on tulossa”, ”Winter is coming”, millä viitataan vaikeiden aikojen lähestyvän.

8 Käyttäjän @Gerashchenko_en julkaisu X:ssä 20.11.2023. Julkaisu oli 21.11.2023 vajaan vuorokauden sisällä saanut yli 4 000 tykkäystä, yli tuhat uudelleenjakoa ja yli tuhat kommenttia. Vastauksissa oli esillä kuvituksessa mottitais-teluissa tuhottu kalusto (mm. käyttäjiltä @KreusHarri, @FinlandNATO2023, @VSuomk, @samifian, @ChPalme, @Dan0888888); Simo Häyhä (mm. @ChroniclesofWa1, @NukeSavesLives ja @Rodrigo-7Javelin); kaatunut ”venäläinen” ylösalaisin (@RuokolainenNiko); pystyyn kyltiksi nostettu venäläinen jäätynyt vainaja (@Dirrn).

ja propagandistien käyttäytyminen Suomea kohtaan ovat innoittaneet kuvien käyttöön. Myös varsinaisia SA-kuvia on käytetty tässä yhteydessä: Käyttäjä @MolliOlli69 vastasi Dimitri Medvedevin Suomea pilkkaavaan julkaisuun (@MedvedevRussiaE 19.8.2023) SA-kuvalla (SA-kuva 5210) ja tekstillä "Russian tourists, eastern Finland, circa 1939" (@MolliOlli69 19.8.2023). Kuva on otettu helmikuun 1940 alussa niin sanotussa "Rykmentin motissa" kaatuneista venäläissotilaista Laatokan koillispuolelta.

Kuva 4. Jäätynyt venäläissotilas. Kuvaa on käytetty pohjana ironisessa meemissä lisäämällä esimerkiksi teksti "What comrade doing?", jonka muun muassa käyttäjä @FlogginFella julkaisi X:ssä 19.8.2023. "What X doing?" on Ukrainan sotaan liittyvä meemi, jonka taustalla on Twitter-tili ZOKAn (@200_zoka, tili poistettu) 9.8.2022 kirjoittama kommentti "What airdefense doing?" Ukrainan onnistuttua ilmaiskussa Sakin tukikohtaan Krimin niemimaalla. Kuva: commons.wikimedia.org.

Kuva 5. Kuvankäsittelyn keinoin venäläisten kaatuneiden kuvat on yhdistetty samaan kuvaan Simo Häyhää esittävän NAFO-avataarin kanssa. Kuva: X/@JuhaFIN 6.12.2022.

Suomen viime sotien aikana neuvostoliittolaisia kaatuneita esittäviä kuvia käytettiin etenkin viholliselle suunnatussa lentolehtispropagandassa. Talvisodassa näitä kuvia otti muun muassa Otso Pietinen, jonka tiedetään kuvanneen ainakin 5 000 viholliskaatuneen ruumiit. Kuvien tarkoitus oli herättää kauhua puna-armeijan sotilaisissa ja siten nakertaa näiden moraalialia. Sota-aikaisissa suomalaislehdissä kuvia sen sijaan ei julkaistu: kaatuneiden, myös viholliskaatuneiden kuvien julkaiseminen vaikuttaa olleen ainakin jonkinasteinen tabu sodanajan Suomessa (Kleemola 2016, 109–112). Ukrainan sodan kontekstissa näitä kuvia on otettu uudelleen alkuperäistä tarkoitustaan vastaavaan käyttöön, vaikka levityskanavat ovatkin muuttuneet paperisista lappusista sosiaalisen median palveluihin. Monissa meemeissä tekstit on kirjoitettu muotoon, joka osoittaa meemien tekijöiden halunneen puhutella venäläisiä ja muistuttaa näitä rintamalla mahdollisesti odottavasta kohtalosta (esim. @Chris6339976 21.9.2023; @HaikuStasi 20.9.2023; @RockOla69 19.8.2023; @FlogginFella 19.8.2023).

Kuvien yhteydessä esiin nousee korostetusti myös sosiaalisen median julkaisualustojen merkitys, sillä niitä eivät sido perinteisen median eettiset säännöt. Sosiaalisessa mediassa rankkojenkaan aiheiden, kuten kaatuneiden kuvien julkaisulle ei ole minkäänlaisia pidäkkeitä. Sosiaalisen median moderaattorit saattavat kuitenkin toisinaan esimerkiksi X:ssä lukita tai jäädyttää väkivaltaista kuvastoa julkaisevia tilejä, mutta tämä koskee yleensä uusia kuvia, harvemmin historiallista kuvastoa. Jopa avoimesti uusnatsismia kannattavien tilien levittämät halventavat kuvat holokaustin uhreista saattavat jäädä useiden käyttäjien raportoinnista huolimatta pitkäksi aikaa alustalle. Tuoreet kuvat ja videot Ukrainassa kaatuneista ovat paljon käytettyä ”aseita” eri alustoilla, ja ne ovat yleisiä niin Redditissä kuin X:ssä. Niiden levittämisen tarkoitus on selvästi järkyttää vastapuolta, vakuuttaa omat sotatoimien menestysellisyydestä, väsyttää vastustajia kuvaston paljoudella sekä mahdollisesti myös provosoida harkitsemattomaan käytökseen verkkoympäristössä.

Yhtäläisyyksiä ja satunnaisia kuvia

Sosiaalisessa mediassa suosittu kuva on myös 8.3.1940 otettu SA-kuva ”Tankin tuhoaja valmiina polttopullo vyöllä” (SA-kuva 6138), jota käytettiin etenkin sodan alkuvaiheessa ukrainalaisten valmistautuessa kaupunkitaisteluihin valmistamalla polttopulloja. Kuva oli erittäin suosittu Twitterissä ja myös sanomalehdissä helmi–maaliskuussa 2022 (esim. @RustyBertrand julkaisu Twitterissä 17.4.2022; @markoolavi 5.3.2022; @ikbendaf 5.3.2022). Kuvan käyttöön lienee tässä yhteydessä johtanut sodan alkuvaiheessa kiivaasti käyty keskustelu Ukrainan käyttämästä osin improvisoidusta aseistuksesta. Kuva-aineiston joukossa toistuva teema ovat Ukrainassa esiintyvät toisen maailmansodan aikaiset aseet, kuten ”urkupyssyt” eli ilmatorjuntakonekivääri, jossa useat Maxim-konekiväärit on asennettu rinnakkain. Tämä ilmatorjunta-ase tai sen variantteja on otettu uudelleen käyttöön lennokkeja eli droneja torjuttaessa. Monet sosiaalisen median käyttäjät ovat huomanneet samankaltaisuuden talvisodan kuvamateriaaliin, esimerkkinä käyttäjä @1stFinFreecorps SA-kuvalla varustettu kommentti ”When the old is new again” käyttäjän @KrzysztofJan15 21.9.2023 tekemään videojulkaisuun (tili on tällä hetkellä jäädytetty X:ssä), jossa kolmen Maximin improvisoitu ase esitellään Anti-Shahedina eli iranilaisdroonien torjuntaan tarkoitettuna aseena (Heninen.net).⁹

9 Kuva on SA-kuva, mutta ei löydy SA-kuvapalvelusta, eikä Sotasammosta. Lähteenä lienee ollut Heninen.net. Ks. http://heninen.net/view_f.htm?F=raatteenie&P=148.jpg.

Niin ikään suosittu kuva, jota on julkaistu toistuvasti, on talvisodan aikana Lemetin motissa taistelevaa suomalaista konekivääriryhmää esittävä valokuva (SA-kuva 3534). Kuva esiintyy Twitterissä ainakin käyttäjän @AnonOpsSE julkaisussa 13.5.2022, @ScreenwriterM julkaisussa 12.1.2023 sekä @taaji1990 29.9.2023 julkaisussa, joista viimeiseen on otettu kuvitukseksi Wikipedian talvisotaa käsittelevästä artikkelista kuvakaappaus. Lemetin konekivääriryhmää esittävä kuva on varsin tunnettu, sillä se on usein esillä talvisotaa käsittelevissä julkaisuissa niin Suomessa kuin ulkomailla. Kuvan suosioon sosiaalisessa mediassa liittyy se, että se on kyseisen Wikipedia-artikkelin ensimmäinen kuvituskuva (Winter War – Wikipedia). Kuvan yleisyys julkaisuissa ei siis välttämättä liity sen aikaisempaan käyttöön talvisotaa käsittelevissä kirjallisissa julkaisuissa, vaan sen saatavuuteen avoimesta, helposti löydettävissä olevasta verkkolähteestä. Kuten Molotovin cocktailia esittävää kuvaa, on tätäkin käytetty joitakin kymmeniä kertoja etenkin talvisodan symbolina. Kuva oli kerran kuvituksena myös aiemmin mainitussa julkaisussa venäläispropagandistin reaktioon Suomen rajojen sulkemisesta (@anttikorhonen kommentti @Gerashchenko_en julkaisuun X:ssä 20.11.2023), eli se on selvästi aktiivikäytössä oleva kuva.

Jatkosodan kuvasto on sosiaalisessa mediassa silmiinpistävän vähän jaettua, vaikka valokuvia tuhotuista panssareista, sotasaaliista ja venäläiskaatuneista on sodan aikana otettu suuret määrät. Tämä korostaa suomalaisten sosiaalisen median käyttäjien suhdetta Ukrainan kamppailuun ”talvisotana”. Ainoa Ukrainan sodan kontekstissa hieman yhtä kertaa enemmän julkaistu jatkosodan aikainen kuva on ikoninen valokuva Tali-Ihantalan taisteluista 30.6.1944, jossa suomalaissotilaat panssarinyrkit olallaan kulkevat tuhotun venäläispanssarin ohitse (SA-kuva 155431). Tämänkin kuvan käyttö on jäänyt vain muutamiin kertoihin, yleensä vastauksena venäläispropagandaan, esimerkiksi X:ssä käyttäjän @hRintsi julkaisu 20.9.2023 tekstillä ”From the last visit” vastauksena @Gerashchenko_en aikaisemmin mainittuun videoon (@hRintsi 20.9.2023).

Jatkosodan kuvituksen puuttumisessa on erikoista, että valokuvat suomalaisista jatkosodan sotasankareista, esimerkiksi Lauri Törnistä ja muista Mannerheim-ristin ritareista ovat äärimmäisen harvinaisia Ukrainan sodan ja sitä seuranneen NATO-keskustelun kontekstissa. Pieni piikki Lauri Törnin kohdalla nähtiin helmikuussa 2023, jolloin yksi Suomesta Ukrainan armeijalle luovutettu auto nimettiin hänen mukaansa, mutta sosiaalisen median näkyvyys jäi vähäiseksi. Kyseinen julkaisu (@ukrainatuki 10.2.2023) sai 105 tykkäystä, kuusi uudelleenjakoa ja yhden kommentin. On huomattava, ettei julkaisun kuvituskuva kuitenkaan ollut Törnistä, vaan autojen luovutustilaisuudesta. Valtaosassa tämän sodan aikana julkaistuissa Törniä käsittelevissä julkaisuissa ei mainita Ukrainaa laisinkaan, ja Törni esiintyy meemeissäkin hyvin vähän ja usein ilman, että hänen omaa kuvaansa käytetään. Törni symboloi tällöin ”koko Suomea”, ja usein vieläpä Simo Häyhän parina (esim. @ValenarS 13.5.2022 ja 5.4.2023). Samoin esimerkiksi kaksinkertainen Mannerheim-ristin ritari Ilmari Juutilainen on esiintynyt kuvan kanssa ilmeisesti vain kerran sosiaalisen median keskusteluissa, kun käyttäjä @MarkkuLaara julkaisi maaliskuussa 2022 Juutilaisen kuvalla (SA-kuva 97209) kuvitetun kommentin ”Maybe Ukrainian Hero Pilots have read books about Finnish Pilot Ace Ilmari Juutilainen?” twiittiin ukrainalaisesta Mig-29 lentäjästä (@MarkkuLaara 24.3.2022).

Vähemmän käytettyjä aiheita ovat kuvaparit, joissa Ukrainan siviilikohteiden pommitukset rinnastetaan Suomen pommituksiin. Ainakin yksi tällai-

nen löytyy: Käyttäjä @PaavoHeiskanen vertasi maaliskuussa 2022 Ukrainan tuhoja Twitterissä SA-kuvaan (SA-kuva 1508), jossa on Abrahaminkadun ja Lönnrotinkadun kulmassa Helsingissä pommitusten aiheuttama tulipalo talvisodan ensimmäisenä päivänä 30.11.1939 (@PaavoHeiskanen 13.3.2022). Tämä uhrinäkökulman vähäisyys kertoo, että suomalainen sotakuvasto halutaan tuoda esille nimenomaan sankarillisen vastarinnan näkökulmasta. Tätä nimenomaista SA-kuvaa on käytetty runsaasti verkossa talvisodan kuvituksena, esimerkiksi vuoden 2019 aikana, jolloin talvisodan syttymisestä tuli kuluneeksi 80 vuotta, melkein jokaisen merkittävän suomalaisen uutissivuston kirjoittamassa verkkoartikkelissa. Kuva on siis useaan otteeseen käytettynä helposti verkkohauissa esille nouseva, eikä se ole tuntematon ulkomaalaisille.

Kaksi sotaa, samat kuvat: vihollisen tappioita, moraalien nostoa ja kansojen kohtalonyhteyttä

Olemme edellä tarkastelleet etenkin Ukrainan sodan alkuvaiheessa korostunutta suomalaisten historiallisten sotakuvien käyttöä sosiaalisessa mediassa ja osoittaneet, että vaikka meemintekijöiden käyttämä suomalaisten sotakuvien joukko on lukumääräisesti lopulta melko pieni, kuvia käytettiin aktiivisesti ja niistä luodut meemit levisivät varsin laajalle. Tämä näkyy kuvaston tykkäysten ja uudelleenjakojen määrässä sekä niiden toistuvassa käytössä, eli niiden pohjalta tuotetaan aina uutta newstorea reagoimalla tapahtumiin.

Suomalaista alkuperää olevien kuvien esiintymistiheys kertoo, että suomalaisilla sotakuvilla on sosiaalisen median käyttäjillä tarvetta selitettäessä ja ymmärrettäessä Ukrainan sodan kontekstia. Niiden avulla voidaan tehdä näkyväksi Neuvostoliiton vuosikymmeniä aikaisemmin Suomea vastaan käymää, monessa suhteessa Ukrainan sotaa muistuttavaa talvisotaa. Samalla kuvat suomalaisvoitoista valavat uskoa siihen, että pienempi valtio voi tehdä vastarintaa suurempaa hyökkääjää vastaan. Historiallisilla kuvilla voidaan myös korostaa Venäjän armeijan epäpätevyyttä ja sitä kautta Ukrainan selviämismahdollisuuksia. Tässä mielessä käytettiin ainakin Simo Häyhän kuvia sekä kuvia venäläisten tuhotusta kalustosta ja kaatuneista. Tämä viestintä lienee ollut suunnattu paitsi ukrainalaisille myös koko Ukrainaa tukevalle kansainväliselle yhteisölle.

Kuvat vaikuttivat pääosin kytkeytyvän jo olemassa olevaan, enemmän tai vähemmän vakiintuneeseen narratiiviin. Yrityksiä haastaa tai kyseenalaistaa Ukrainan sodasta olemassa ollutta narratiivia suomalaisin kuvin ei tarkastelun aikana havaittu. Kiinnostusta nimenomaan Suomen historiasta lähtöisin olevia kuvia kohtaan voi osaltaan selittää kansainvälisesti jo vuonna 2014 Krimin valtauksen yhteydessä esillä ollut keskustelu, jossa Ukrainan ja Venäjän välisiin suhteisiin esitettiin ratkaisuksi Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisiä suhteita kylmän sodan aikana mukailevaa mallia (Lasheras 2014). Aiheesta käyty keskustelu ei johtanut tuloksiin, mutta saattoi osaltaan herättää ajatuksia Suomen ja Ukrainan tilanteen vertailtavuudesta Ukrainan tilanteen kriisiytyttyä entisestään vuonna 2022.

Sosiaalisessa mediassa levitettyjen suomalaisten sotakuvien käyttöön liittyy selvästi niiden saatavuus. Ei ole viitteitä siitä, että sosiaalisen median käyttäjät tutkisivat erikseen avointa SA-kuva-arkistoa julkaisujensa kuvittamiseksi, vaan kuvissa turvaututaan muista avoimista lähteistä, kuten Wikipediasta tai aikaisemmin muissa medioissa julkaistuihin helposti löydettäviin kuviin. Todennäköisesti kuvitus sosiaalisen median julkaisuihin etsitään nopealla

verkkohaulla, syöttämällä Googlen kuvahakuun hakusanaksi ”talvisota” tai ”winter war”, eikä esimerkiksi SA-kuva-arkistoa tai Sotasampoä käyttämällä, vaikka kummatkin ovat avoimia ja laajoja kokoelmia.¹⁰ Tiettyjen ikonisten kuvien helppoa löydettävyyttä korostaa sekin, että myös muut kuin suomalaiset luovat Ukrainan sodan kommentointiin talvisotameemejä näistä kuvista. Kuten Ellen Rutten (2013) toteaa, Itä-Euroopassa verkkosota muistista ja historiasta on ukrainalaisten ja venäläisten välillä vellonnut jo vuosia. Voidaan todeta, että liittämällä omat kuvatulkinnat toisesta maailmansodasta tähän keskusteluun Ukrainan sodan kontekstissa myös suomalaiset ovat aktiivisesti alkaneet ottaa osaa muistisotaan ”taistelijoina”, aktiivisina muistin välittäjinä ja tuottajina käyttäen valokuvia keskeisinä medioina.

Talvisotaan liittyvällä historiallisella kuvastolla voidaan havaita olleen monenlaisia käyttötarkoituksia Ukrainan sodan aikana sosiaalisen median kontekstissa. Yksi merkittävimmistä on Venäjän armeijan kärsimien tappioiden ja kalustomenetysten sekä niiden kautta sodanjohdon ja sotilaiden epäpätevyyden korostaminen nimenomaan historiallisten kuvien avulla. Tällä lienee ollut oma merkityksensä nimenomaan vastattaessa sosiaalisessa mediassa levitettyyn Venäjä-mieliseen propagandaan. Venäjän pohjatessa omasta näkökulmastaan Ukrainan sodan oikeutuksen nimenomaan historialliseen suuren Isänmaallisen sodan narratiiviin, reagoivat yksittäiset henkilöt ja laajemmat epämuodolliset yhteenliittymät vastaamalla venäläispropagandaan talvisodan kuvastolla. Tämä kertoo yhtäältä sosiaalisen median toimintalogiikasta, toisaalta siitä, miten talvisota ymmärrettiin ”hyvänä” sotana, johon viittaaminen ei ole yhtä ongelmallista kuin moniin muihin. Myöhemmin viralliset tahot – kuten Ukrainan hallinto – tarttuivat niin ikään talvisotateemaan osana viestintäänsä.

Artikkelimme lopulla käsitellyt yksittäiset kuvat, kuten kuva polttopullosta tai konekivääriryhmästä Lemetissä, kuvaavat puolestaan ihmisten tarvetta löytää kuvia julkisessa keskustelussa kulloinkin esillä olleista asioista (ukrainalaisten käyttämät polttopullot, Ukrainan sodan ja talvisodan yhtäläisyydet). Nämä kuvat osoittavat yhtäältä, miten herkästi visuaalista materiaalia nykyään etsitään ymmärryksen tueksi ja jaetaan eteenpäin. Samalla ne kuvaavat hyvin myös ikonisten tai ainakin tunnettujen kuvien kiertoa: valmiiksi tunnetut ja helposti saatavilla olevat kuvat jaetaan herkästi edelleen, vaikka ne eivät välttämättä edes sovi parhaalla mahdollisella tavalla asiayhteyteen. Tämä puolestaan vahvistaa kuvien asemaa osana ikonista kuvastoa.

10 Verkkohakujen tulosten käyttöä korostaa sekin, ettei osaa SA-kuvastosta enää löydy SA-kuva-arkistosta.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Heninen.net. Talvisodan monumentti. Saatavilla: http://heninen.net/view_f.htm?F=raatteentie&P=148.jpg (linkki tarkistettu 24.11.2023).

Twitter.com/x.com. Tweetit/julkaisut seuraavilta tileiltä. Julkaisut on talletettu ja arkistoitu kuvakaappauksina:

@1stFinFreecorps 21.9.2023	@432Elevate 25.2.2022
@AnonOpsSE 13.5.2022	@anttikorhonen 20.11.2023
@Based_FIN 7.8.2022	@bokoen1 26.2.2022
@CDRMichaelBurn 26.2.2022	@ChPalme 20.11.2023
@Chris6339976 21.9.2023	@ChroniclesofWa1 20.11.2023
@Dan0888888 20.11.2023	@danielmkim 26.2.2022

@DaveSparky4 4.10.2022
 @Dirrn 20.11.2023
 @FlogginFella 19.8.2023
 @HaikuStasi 20.9.2023
 @himars_lover 12.10.2022 ja 21.12.2022
 @hRintsi 20.9.2023
 @JMTVainio 27.2.2022
 @JuhaFIN 6.12.2022 ja profiilikuva 9.7.2023
 @KrzysztofJano15 21.9.2023
 @markoolavi 5.3.2022
 @mfa_russia 25.2.2022
 @Moscester 14.10.2023
 @MsRandomFinn 14.7.2022
 @NukeSavesLives 20.11.2023
 @pmakela1 25.4.2022
 @RockOla69 19.8.2023
 @RT_Uruguay 5.3.2022
 @RustyBertrand 17.4.2022
 @ScreenwriterM 12.1.2023
 @Spicosp 11.7.2022
 @TainaKarttunen 20.9.2023
 @ukrainatuki 10.2.2023
 @vatchokli 4.10.2022
 @200_zoka 9.8.2022

@DefenceU 24.8.2023
 @FinlandNATO2023 20.11.2023
 @Gerashchenko_en 20.11.2023
 @Hanorich 25.2.2022
 @Historian_Matt 24.2.2022
 @ikbendaf 5.3.2022
 @JoaoPacheco91 20.9.2023
 @KreusHarri 20.11.2023
 @MarkkuLaara 24.3.2022
 @MedvedevRussiaE 19.8.2023
 @MnlDin 27.2.2022
 @MolliOlli69 19.8.2023
 @NotesFASMil 28.2.2022
 @PaavoHeiskanen 13.3.2022
 @RadioOpornik 25.2.2022
 @Rodrigo7Javelin 20.11.2023
 @RuokolainenNiko 20.11.2023
 @samifian 20.11.2023
 @SMarttinen 27.2.2022
 @taaaji1990 29.9.2023
 @TallbarFIN 19.8.2023
 @ValenarS 13.5.2022 ja 5.4.2023
 @VSuomk 20.11.2023

Reddit, reddit.com

r/Yuropean. Ciaran123C julkaisu Winter War 2, Ukrainian Boogaloo. Saatavilla: https://www.reddit.com/r/YUROPE/comments/14a3cgo/winter_war_2_ukrainian_boogaloo/ (linkki tarkistettu 24.11.2023).

SA-kuva-arkisto, SA-kuva.fi

SA-kuva 1508
 SA-kuva 2878
 SA-kuva 2984
 SA-kuva 3534
 SA-kuva 5210
 SA-kuva 6138
 SA-kuva 9479
 SA-kuva 97209
 SA-kuva 155431

Sotasampo, <https://www.sotasampo.fi/fi/photographs/>

SA-kuva 106481 (Sotasampo.fi tunnus)

Wikimedia.org. Saatavilla:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dead_Russian_soldier_in_the_Winter_War_1939.jpg (linkki tarkistettu 19.5.2024).

Muu primääriaineisto

Bigalke, Katja & Richter, Marcus (2022) Ukraine und Soziale Medien. Der transparenteste Krieg aller Zeiten. *Deutschlandfunk Kultur* 26.3.2022. Saatavilla: <https://www.deutschlandfunkkultur.de/ukraine-russland-krieg-soziale-medien-osint-100.html> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Brimelow, Benjamin (2022) Russia's military struggles in Ukraine are starting to look like a bloody Soviet attack on a smaller neighbor during World War II. *Business Insider* 21.3.2022. Saatavilla: <https://www.businessinsider.com/russian-war-in-ukraine-draws-comparison-to-winter-war-finland-2022-3?r=US&IR=T> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Britannica.com. meme. Cultural concept. Saatavilla: www.britannica.com/topic/meme (linkki tarkastettu 29.1.2024).

Cancel, Claus (2022) Hitler aikoi näännyttää Leningradin nälkään. *Historianet.fi* 22.10.2022. Saatavilla: <https://historianet.fi/sota/toinen-maailmansota/hitler-aikoi-naannyttaa-leningradin-nalkaan> (linkki tarkastettu 18.5.2024).

Cencor.net (2022) “Bayraktar “Vanagas”, which was bought with funds of Lithuanian people, arrived in Ukraine” Saatavilla: https://cencor.net/en/news/3353011/bayraktar_vanagas_which_was_bought_with_funds_of_lithuanian_people_arrived_in_ukraine_po (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Kessler, Glenn (2022) Zelensky’s famous quote of ‘need ammo, not a ride’ not easily confirmed. *Washington Post* 6.3.2022. Saatavilla: <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/03/06/zelenskys-famous-quote-need-ammo-not-ride-not-easily-confirmed/> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Know Your Meme (2023). ‘Ghost of Kyiv’ EXPLAINED. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=h6OOpWh-hQk> (linkki tarkistettu 19.11.2023).

Knowyourmeme: Doge. Saatavilla: <https://knowyourmeme.com/memes/doge> (linkki tarkistettu 19.5.2024).

Manninen, Tuomas (2022) Raatteen tie 1940, Butsha 2022 – talvisodan ja Ukrainan sodan erot ja yhtäläisyydet. *Ilta-Sanomat* 5.3.2022. Saatavilla: www.is.fi/kotimaa/art-2000008655603.html (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Peter, Laurence (2022) How Ukraine’s ‘Ghost of Kyiv’ legendary pilot was born. *BBC.com*. Saatavilla: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61285833> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Witty, Patrick (2023) The Soldier in the Snow. A dark journey down the rabbit hole of war photos, blanketed in snow. *patrickwitty.substack.com*. Saatavilla: <https://patrickwitty.substack.com/p/the-soldier-in-the-snow> (linkki tarkistettu 23.11.2023).

Tutkimuskirjallisuus

Heimo, Anne & Koski, Kaarina (2014) Internet memes as statements and Entertainment. *FF Network* 44/2014, 4–14. Saatavilla: https://www.folklorefellows.fi/wp-content/uploads/FFNetwork_44.pdf (linkki tarkistettu 17.5.2024).

Kleemola, Olli (2015) Talvisota – valkoisten lumipukujen muuttumaton kuvakertomus? *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 4/2015. Saatavilla: <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108665> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Kleemola, Olli (2016) *Valokuva sodassa. Neuvostosotilaat, neuvostoväestö ja neuvostomaa suomalaisissa ja saksalaisissa sotavalokuvissa 1941–1945*. Turku: Sigillum.

Kotilainen, Noora & Pellander, Saara (2022) (Not) Looking Like A Refugee. Symbolic Borders of Habitus in Media Representations of Refugees. *Media History* 28(2), 278–293. <https://doi.org/10.1080/13688804.2021.1932445>.

Lasheras, Francisco de Borja (2014) *The Finlandisation of Ukraine*. *European Council of Foreign Relations*. Saatavilla: https://ecfr.eu/article/commentary_the_finlandisation_of_ukraine342/ (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Mietzner, Ulrike & Pilarczyk, Ulrike (2005) Methods of image analysis in research in educational and social sciences. Teoksessa Ulrike Mietzner, Kevin Myers, Nick Peim (toim.) *Visual History. Images of Education*. Bern: Peter Lang.

Nafo-Ofan.org. Saatavilla: <https://nafo-ofan.org/pages/we-are-nafo> (linkki tarkistettu 21.11.2023).

Nowotny, Joanna & Reidy, Julian (2022) *Memes. Formen und Folgen eines Internetphänomens*. Bielefeld: Transcript. <https://doi.org/10.1515/9783839461242>.

Oivo, Teemu (2023) Suuri isänmaallinen, muttei sota: sotilaskuolemien diskursiivinen mediatapahtuma Venäjän Karjalassa. *Ennen ja nyt: Historian tietosanomat* 3/2023. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.126120>.

Ojala, Markus; Pantti, Mervi & Kangas, Jarkko (2017) Whose War, Whose Fault? Visual Framing of the Ukraine Conflict in the Western European Newspapers. *International Journal of Communication* 11, 474–498. Saatavilla: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/5917> (linkki tarkistettu 16.9.2024).

Pantti, Mervi (2019) The Personalisation of Conflict Reporting: Visual coverage of the Ukraine crisis on Twitter. *Digital journalism* 7(1), 124–145. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1399807>.

- Pasholok, Maria (2013) Between Runet and Ukrnet. Mapping the Crimean web war. Teoksessa Ellen Rutten, Julie Fedor & Vera Zvereva (toim.) *Memory, Conflict and New Media: Web Wars in Post-Socialist States*. Lontoo: Routledge, 175–181.
- Paul, Gerhard (2011) Die (Zeit-)Historiker und die Bilder. Plädoyer für eine Visual History. Teoksessa Saskia Handro & Bernd Schönemann (toim.) *Visualität und Geschichte*. Berliini: LIT Verlag.
- Peltonen, Ulla-Maija (1996) *Punakapinan muistot: tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rutten, Ellen (2013) Why Digital Memory Studies Should Not Overlook Eastern Europe's Memory Wars. Teoksessa Uilleam Blacker, Aleksandr Ètkind & Julie Fedor (toim.) *Memory and Theory in Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 219–231. https://doi.org/10.1057/9781137322067_11.
- Rutten, Ellen; Fedor, Julie & Zvereva, Vera (2013) *Memory, Conflict and New Media: Web Wars in Post-Socialist States*. Lontoo: Routledge.
- Saarikoski, Petri (2022) Ukrainan sodan meemit keväällä 2022. Saatavilla: <https://agricolaverkko.fi/tietosanomat/ukrainan-sodan-meemit/> (linkki tarkistettu 24.11.2023).
- Saarikoski, Petri; Peltonen, Jenna & Mähkä, Rami (2024) Natsit ja toinen maailmansota Ukrainan sodan meemeissä 2022–2023. *Kulttuurintutkimus* 41(1), 60–79. Saatavilla: <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/129315> (linkki tarkistettu 17.5.2024).
- Schreiber, Juliane (2018) *Bilder als Waffen: Die ikonische Ästhetisierung der neuen Kriege*. Baden-Baden: Tectum Verlag.
- Winter War – Wikipedia. *Wikipedia.org*. Saatavilla: https://en.wikipedia.org/wiki/Winter_War (linkki tarkistettu 20.9.2024).